

Szekfű és a radikalizmus

Írta: Lakatos László.

A *Szekfű* Gyula „Számúzott Rákóczi”-ja körül olyan viaskodás tört ki nálunk, mint aminőt máskor csak választásokon, vagy egyéb hangos politikai eseményeknél lehet látni. És gyönyörű volt, hogy annyi sok politikai hajsza, lárma és tülekedés után egyszer egy könyv miatt tudott a magyar publikum a paroxizmus csúcspontjáig kerülni. Igaz, lehet mondani azt is, hogy a Szekfű-könyvet ért támadások kiinduló pontja a politika volt és jóhiszemű megvédelmezői közül is egyik-másik talán politikából volt kedvezően hangolva a császári levéltári fogalmazó iránt, aki Rákóczi bujdosásáról könyvet írt.

Tulajdonképp annyira tisztázódott az ügy az immár túlságosan elhúzódtat vitatkozás alatt, hogy szinte feleslegesnek látszik ebben akár csak még egy újabb szót is kimondani. De a Szekfű-ügyben való újabb állásfoglalásra, ez üggyhöz való újabb hozzászólásra nemcsak jogunk van, hanem – úgy érezzük – *ezt meg kell tennünk*, főként azért, hogy a tudományos kutatás szabadsága körül támadt egynéhány félreértést, koncedáljuk: jóhiszemű félreértést eloszlassuk. Szekfű Gyula az őt ért támadásokra írt válaszfüzetében azzal vádolja azokat, akik őt bántották, hogy könyvét el sem olvasták. Ebben részben igaza is lehetett és szabadjon most nekünk azt a gyanút kifejezni, hogy a védelmezők között is volt bizonyára egy-kettő, aki a „Számúzott Rákóczi”-t el sem olvasván, kelt annak és a modern történetírásnak védelmére.

A „Számúzott Rákóczi”-t úgy védelmezték meg, mintha az a modern történetírásnak egyik úttörő munkája volna. Ezt a látszatot nagyon elősegítette az, hogy Szekfű munkája bálványdöntő és nimbusz-romboló, ebben a tendenciájában és ebben a hatásában tehát összetalálkozik a modern, materialista történetírásnak egy-két olyan tünetével, amely a történelmi materializmus methodikájának feltétlen velejárója ugyan, de csak másodlagos tünet és nem főcél, mint az a Szekfű könyvében volt.

A Szekfű könyve (aki ezeket a sorokat írja, az nagyon is elolvasta ezt a munkát) nem modern történelmi mű. Ha Szekfű

könyvét olvasom, abból nem tudom meg azt, hogy a szatmári béke utáni Magyarországon hány úr élt, hány paraszt, minő volt az uraknak és a parasztnak egymáshoz való jogviszonya, mit ettek akkor a parasztnak és mit az urak, hogyan öltözködtek, milyen nyelven beszéltek, milyen házakban laktak, mennyi adót fizettek. Nem ismerem meg belőle az akkori Magyarországnak sem kulturális, sem szociális képét és miután nem tudok meg semmit, kénytelen vagyok például a Bercsényi és Esterházy-féle betörések kudarcának okául elhinni azt, amit Szekfü mond, azt t. i., hogy a nemzet egyeteme akkor már átlátta, hogy sokkal okosabb a nyugati keresztény császárral tartani, mintsem a török-tatár és kuruc csapatokkal. (Mintha bizony a szatmári békét követő napok után a nemzet már a pontosan kidolgozott Deák-párti közjogi politika javára döntött volna.)

Ez azonban csak példa. És azért szakítottuk ki ezt az egy példát, mert épen ez mutatja a legrikítóbban a Szekfü-könyv teljes elmaradottságát. Szekfü osztály-történetíró, rendi-történetíró, épen olyan, mint amilyen *Thaly* Kálmán volt. A különbség csak az, hogy míg *Thaly*, aki a fejedelem kései udvari historikusának nevezte magát, a kék-piros libertás-zászlót füstötte könyvének címlapjára, addig Szekfü más színekben pompázik, olyan színekben, amelyek ellen való támadást a negyven esztendősi piaci szónoklat nevéssé tehetett ugyan, de amelyek mégis csak egy kasznak, egy klikknek, egy rendszernek a színei: a fekete-sárga. Szekfü a legrégibb módszerű történelmi iskolának a híve. Nem veszi tekintetbe a létnek és az eseményeknek anyagi feltételeit, a felkelések, háborúk, győzelmek és kudarcok megett nem, hogy az osztályokat, de magát az egyetemes társadalmat sem keresi és mindent miniszterek jegyzékváltásainak, hadvezérek zsenialitásának, vagy rövidlátásának tud be. Olyan történetíró, amilyen a nagy többség volt eddig és ha valami ki is emeli őt ezek sorából, az semmiesetre sem rendszerének új volta, hanem páratlan stílus-készsége, szép írni-tudása és – elismerjük – a bátorsága, amellyel egy, a köztudatba már beidegzett fogalomhoz nyúlni mert.

Mindez azonban kevés ahhoz, hogy a haladás jóhiszemű hívei Szekfüben a modern tudományok bajnokát lássák. A „Száműzött Rákóczi” szerzője *világnézetében épen olyan elmaradott ember, aminő « Rákóczi-historikusok többsége volt Thaly Kálmán Rákócziról írva, a magyar történelmi középosztály szemüvegével nézte a rodostói száműzöttet, Szekfü ellenben VI. Károly udvara spanyol-vallon-német klikkjének tanácskozási szegletéből mond Ítéletet Rákóczi felett.* És ha a *Thaly-féle* szempont semmi esetre sem alkalmas arra, hogy tudományosan objektív képet kapjunk a magyar történelemnek e bizonyára érdekes

és jelentős vezérlő alakjáról, akkor joggal kérjük, mennyivel tudományosabb Szekfű Gyula, aki egyszerűen egy fekete-sárgára festett Thaly Kálmán, egy ellen Thaly Kálmán, de semmiesetre sem modern történet-tudós, aki Thaly Kálmán felett áll, hacsak nem írás-készsége miatt, ami azonban az objektív tudomány szempontjából nem sokat számít.

Hogy ez így van és hogy Szekfű maga sem tartja magát annak, akinek az ő radikális és jóhiszemű védelmezői tudni szeretnék, arra nézve személyes élmény számba menő bizonyítékom van. A Szekfű-könyv megjelenése után egyik napi lapba cikket írtam a könyvről és abban az itt is elmondott szempontok miatt tiltakoztam az ellen, hogy Szekfűt a modern tudományos kutatás mártírjaként állítsák oda. Erre mi történt? Szekfű elolvasta a cikkemet és válaszfüzetkékjében reflektált is arra. Két kézzel kapaszkodott a modern tudományról mondottakba és ő maga volt az, aki még nálamnál is erélyesebben tiltakozott az ellen, hogy őt a modernekkal egy sorba állítsák. Kicsinylően nyilatkozott *Pikler* Gyuláról és *Jászi* Oszkárrol, a történelmi materializmust pedig gyermekes játéknak, tudománytalan skatulyázó rendszernek nevezte és felkért arra, hogy nevezem meg neki azt a külföldi nagy történetírót, aki e szerint a methodika szerint dolgozik. Lényegtelen, hogy Szekfű mint az a hozzám írt válaszából kiderült, *Guglielmo Ferreronak* és nagy művének még csak hírét sem hallotta, a fontos az, mennyire lenézi ő a modern történetírásnak egyetlen komoly formáját és mennyire siet magát még annak a gyanúnak az árnyéka alól is tisztázni, hogy a történelmi materializmus és a modern iskola híve volna.

És itten valóban groteszk helyzet állott elő. A radikálisok, pusztán a gondoltszabadságnak nemes kincsét féltve, sikra szálltak Szekfűért, aki azzal hálálja meg ezt a védelmet, amely neki a haladó társadalom előtt becsületet, sőt nimbuszt akart szerezni, hogy ország-világ színe előtt lerázza magáról radikális védelmezőit.

Pszihikai szempontból – Szekfű könyvében is állandóan Rákóczi pszihéjét tárgyalja – nagyon is megértjük, hogy Szekfű miért kapott kapva az alkalmon, hogy éles határvonalat húzzon Jászi Oszkár és saját maga között. Szekfű, úgy mondják, belebetegedett az őt ért nacionalista támadásokba. Az ellene írt sovíniszta cikkek az idegeire mentek. A bécsi környezetbe került magyar ember, aki akadémikus akarna lenni, egyetemi tanár is talán, de mindenesetre olyan pozícióra vágyik, ahol a magyar történelmi középosztály hogyan-vélekedése fontos, most ezen a módon szeretné magát rehabilitálni. Ma még egy aulikus munka segítségével akar pozícióhoz jutni, de holnap, amikor ezt a pozíciót már elérte, felámad benne a gentry, a magyar úr. Fájnak neki azok a táma-

dások, amelyek abból az osztályból jönnek, amelyekből ő is származik, vagy – amelyből szeretné, ha származnék; baráti szorítást vár attól a kéztől, amelyik őt mostan kövel támadja és hogy ezt elérhesse, szidja a történelmi materializmust, lekicsinyli Piklert és Jászit és éppen ront neki a radikalizmusnak, éppen hogy kényes izlése a felekezeti kirohanásoktól vissza tartja őt egyelőre.

És éppen azért, mert Szekfű úr erre képes volt, tiltakoznunk kell az ellen, hogy a modern történetírás őt még továbbra is védelmébe vegye. Rákóczi Ferencről és a Rákóczi-féle mozgalmakról igenis rajzoltak már objektív történelmi képet. Ez a rajz ott van, azokon az oldalakon, amelyek az *Acsády* Ignác Magyar jobbágyság! történetében Rákóczival foglalkoznak. Azokból az oldalakból igenis* meglátjuk a Rákóczi-féle felkelés igazi eredetét, megtanuljuk belőle, hogy miért volt a mozgalomnak kezdetben sikere és miért kellett annak később elbuknia. Acsády nemcsak a Rákóczi korabeli Magyarországot rajzolta meg kitűnően, hanem amennyire ezt munkája, amely elsősorban a jobbágyok helyzetével foglalkozik, megengedi, magát Rákóczit is. Az Acsády-féle jobbágy-történelemnek, amely hiszen nem is Rákóczi-történet, egyetlen kikezdése milliószer becsesebb az egész Szekfű-könyvnél. Acsády írása komoly történelmi munka, Szekfűé nem egyéb különvéleménynél. Igaz, tiszteletre méltó különvélemény és ha abban bátorság, vagy új szempont van, tisztelettel kell fogadnunk, mégha végeredményében egyébként a legkonzervatívabb, vagy reakciósabb volna.

De a Szekfű-féle különvélemény megett, éppen a radikálisokat olyan hálátlanul elítélő és lebecsmérlő nyilatkozata miatt, keresnünk kell az indító okokat is. Szekfű könyvét az Akadémia adta ki, ő maga akadémiai levelező tagságra és egyetemi katedrára pályázott. Nem akarunk ebből semmiféle konzekvenciát levonni, csak nagy tisztelettel annyit kérdünk meg a „Száműzött Rákóczi” szerzőjétől, megírta-e volna könyvét akkor is és így írta volna-e meg akkor, amikor az egyetemek *Apponyi* Albertet, akkori aktív közoktatásügyi minisztert siettek díszdoktorrá választani.

Végeredményben mi történt? Az történt, hogy a legkonzervatívabb tudományos testület, az Akadémia, kiadott egy Rákóczi-munkát. A munka feltűnést keltett és a sovíniszták megtámadták azt. Erre a szabadgondolatnak néhány híve a legnagyobb jóhiszeműségtől vezéreltetve, megvédelmezi a szerzőt, akinek egyetlen tudományos érvelése az volt, hogy Rákócziját az osztrák képek feljegyzéseiből állította össze, amelyeket az ellenpárton levő Thaly Kálmán tudatosan elmellőzött (éppen úgy, ahogyan Szekfű elmellőzte a Thaly által felhasznált adatokat.) És erre a fiatal akadémikus-önjelölt, aki bizonyára igen tehetséges szatirikus történelmi regényt,

vagy novellát tudna írni, siet megcáfolni radikális védelmezőit . . .
 Egy kép jut eszünkbe. 1906 áprilisában történt. A Fejérváry-kormány, amely több mint fél éven át a plevnai oroszán elszántságával küzdött az általános választói jogért, lemondott. Az új koalíciós kabinet eskütételének előestéjén a Bristolban vacsorázott. Tulipánok az asztalon. Belép a vendéglőbe báró *Fejérváry* Géza tábornagy. Szerényen egy kis asztalhoz ül egyedül. Erre a nagy asztaltól felugrik *Hadik* János és *Zichy* Aladár és magukhoz viszik Fejérváryt, aki boldog örömeiben nem is akar hinni a tessékelésnek. De már ott ül a nagy asztalnál és díszhelyre, a fejére kerül annak az asztalnak, amelynek oldalán *Andrássy*, *Kossuth* és *Apponyi* ülnek. Az öreg tábornok most ott ül azok között a nemzeti kaszinóbeli tagársai között, akiket háromnegyed esztendőn át halálra rémített az általános választói joggal. Akkor bojkott alatt állott, most, hogy átengedte nekik nelyét a zöld asztalnál, a fehér asztalnál őt ültetik elnöki székbe. Fejérváry szeme könnybe lábbad és csak ennyit mond:

– Egy év óta ez az első boldog estém!

És hol volt akkor Bokányi, hol Vészi, hol az általános választói jog . . . Nem mondjuk, hogy Szekfű már *Ballagi* Aladár házában vacsorázik, de annyi bizonyos, hogy radikális megvédelmezőit ő minden esetre már jó előre kiküldi az előszobába.